

HERCZEG FERENC

A hét sváb

(részlet)

(1863-1954) magyar író.

Herczeg Ferenc önéletrása első részében — A Várhegy — olvasható: „Az én gyermekkoromban a verseci levegő teli volt megfagyott hangokkal. Ágyúdörgés, lármaharang jajgatása, dobpergés, hazafias szónoklatok páto-sza, támadó vörössapkások csatadala, haldoklók hörgése — szóval a negyvennyolcas évek hangzavara még ott keringett a háztetők fölött. A békés svábok annakidején belezuhantak a bánáti harcok tűzfészkébe, s hús szentendővel Világos után még hősiés rémületben zakatolt a város szíve. Csak szóba kellett ereszkedni valakivel az idősebbek közül s rögtön kiszült, hogy Damjanich katonája volt, és a tüzttől, mely a lelkéből kicsapott, megolvadtak a megfagyott hangok, és forró szózápor alakjában zuhogtak le reánk.” Ebből az elemi erejű, gyermekkori élményvilágból született regény — A hét sváb — örökíti meg azt a nevezetes napot, 1849. január 20-át, amikor az osztrák-szerb hadvezetőség három órányi „szabad prédálást” engedélyezett. Mit keres itt, a március idusát ünneplő írások után? Szándékosan nem a délvidéki, másfél esztendeig dúló polgárháború rémtetteinek csokra kapott helyet, hanem ez a, mondhatni, humánus élbeszélés, amelynek végén a kifosztott Grafné szíve megesik a fosztogató óriáson. A történet hősei a végzetes szembenállás ellenére emberek maradtak. Arra figyelmeztet, hogy az ünneplő utókor szívesen, sőt tudatosan megfeledkezett — megfeledkezik mindarról, amibe a forradalom torkollott délvidéken — Magyarföldön.

Török József

A német város (Versec) kifosztását bürokratikus körülménységgel készítették elő. A rablás trombitaszóra kezdődik, és tisztek és altisztek felügyelete mellett három óráig tart. Akit azon túl még rabláson érnek, azt a patrulkommandánsok főbelövetik.

Január huszadikán délelőtt három óra alatt koldussá lett egy város. A szerviánusok mellett a péterváradi granicsárezred katonái is buzgón résztvettek a förtelmes munkában, föl kell azonban jegyezni, hogy a német ezredek közül az utolsó kutyamosó is méltóságán alulinak tartotta, hogy a fosztogatók közé elegyedjék.

Mikor fölharsant a trombitajel, tízezer fegyveres ember rohanta meg a szepegő polgárházakat. Sok rablócsapatot verseci szerbek kalauzoltak, akik szerviánus ruhába öltöztek, és bekormozták a pofájukat. Leginkább az asszonyokat vallatták, azokról föltették, hogy hamarabb fogják elárulni, hová rejtette a gazda a pénzét.

A martalócok fölkutatták és földúlták a házakat a pincétől a padlásig. Ahol kocsit, lovat találtak, ott befogtak és szekérre hányták mindent, ami a kezük ügyébe esett. A szerviánusok főleg a fényes holminak estek neki. A rézedényt — akkoriban a sváb gazdasszony büszkesége — mind elvitték, az aranykeretű képeket tucatjával tűzték szuronyra, a faliórát a láncánál fogva vetették vállukra... Ha az egyik rablócsapat elvonult, már jött a másik, és üvöltöző mohósággal tallózott tovább a romok között. Minél jobban múlt az idő, annál dühösebbek és türelmetlenebbek lettek. A betegeket kidobálták az ágyakból, hogy átkutathassák a matracokat. Olykor összevesztek a prédán, akkor rettenetes ordítózás és lövöldözés támadt. Törtek és zúztak, hogy az embereket az elrejtett pénz kiadására kényszerítsék. Végül, mikor már nem találtak semmit, amit elvihettek volna, a kártevés kedvéért törték össze a bútorokat, és hasították rongyokká a kelméket. A pincékben pedig, a fosztogató katonák ősi szokása szerint, kifolyatták a bort.

Az utcák kövezetét is hamarosan ellepte mindenféle cifra limlom. A fosztogatók mindent magukkal vittek, ami a kezük ügyébe akadt, amit azonban később alkalmatlannak vagy értéktelennek ítélték, azt összetördelték, és elszórták.

Három kimondhatatlan hosszú órán keresztül visszhangzott a város a rablók dühös ordítózásától, és a meggyötört emberek sikoltozásától. És egész idő alatt három fényes ruhájú katonatiszt sétált föl-alá a Templom utcában: Theodorovics tábornok, Mayerhoffer ezredes és a délceg gróf Nugent. Nyugodt léptekkel mentek, szivarozgattak, és csendesen beszélgettek, titokban pedig talán gyönyörködtek is a saját férfias egykedvőségükben.

A fosztogatás megkezdésekor özvegy Grafné egyedül volt ott hon a két Hoffer-gyerekekkel. Mind a két fia, Jani és Mihály, eltűnt az este. Jani és Hoffer Tóni a lármaharang első szavára puskát ragadott, és elrohant. Mihály egy ideig még haragos bikaként toporzékolt az udvaron, mikor azonban a lövöldözés zaja mind hangosabb lett, egyszerre ő is megvadult, nekivetette rettenetes vállát a kapunak, amelynek kulcsát a gondos anya őrizte köténye alatt, kifeszítette az ajtót, és eltűnt a téli est homályában. A kis Hoffer Gyuri is utána akart szaladni, de őt már fülönfogta az asszony, és egypár anyai nyaklevessel sikerült lelohasztania a kölyök harci tüzét.

Reggel benézett hozzájuk Mihájlovics, a nemzetőrkapitány. Ő korán künn járt a zsidótemetőben, ahol a robotosok már akkor összehordták, és sorba fektették az elesetteket. Sok ismerős arcot látott köztük, még több idegent, de sem a Graf-fiúkat, sem Hoffer Tónit nem találta meg. Valószínű, hogy együtt vannak a sváb legényekkel, akik keresztültörtek a rác hajtóláncon, és Damjanich után iramodtak.

Grafné most már főleg Mita miatt mérgeződött. A púpos rácnak, aki a gazdaságban az ő jobbik kezé volt, hajnal óta nyoma veszett. De hiszen kerüljön csak elő a kis haszontalan!

Künn az utcán trombitaszó hallatszott, azután puskatussal betaszították a kaput, és vagy húsz vadképű szerviánus rohant a házba. Egy darócruhás, szőrösképű, rettenetesen mocskos kis törpe vezette őket.

Egy öles nagy szerezsán, akinek öve teli volt tűzdelve pisztolyokkal és késekkel, a jatagánjával Grafné arca előtt hadonászott.

— Ide a pénzzel, asszony, vagy elvágom a torkodat!

— Nekem nincs pénzem — felelt Grafné.

— A leggazdagabb asszony Versecen! — visította fisztulázó hangon a törpe.

Az öregasszony vállat vont.

— Az én vagyonom a házam és a földem. De pénzem nincs.

— Egy kocsira való ezüstje van! — sikoltotta a törpe.

A lakásba szaladt, a többiek a nyomában. De bár bejárták, és fenekestül fölforgatták mind a tizenkét szobát, egy cukorfogót sem találtak meg a Grafné ezüstjéből.

A vörösköpenyeges szerezsán dühbe jött. Megragadta, és csavarni kezdte Grafné két karját.

— Megmondod már, hol az ezüst?

Az asszony azonban nem vallott. Hideg gyűlölettel nézett farkaszemet kínzójával, de nem adott hangot. A katona szeme ekkor megakadt a kis Bábikán, aki sírva kapaszkodott Grafné ruhájába. Most már a kis leányt kezdte vallatni.

— Kutya, lelketlen kutya, hát mit tud ez a gyerek? — sziszegte Grafné.

— Ő semmit sem tud, de annál többet tudsz te. És te majd beszélni fogsz, ha nyomorékká teszem a leányodat.

A kis Gyuri nem bírt tovább magával. Lángvörös arccal, fölémelt ököllel rohanta meg az óriást.

— Ne bántsd a húgomat! — kiáltotta.

A szerezsán arculütötte, és a kőkemény ököltől megeredett a Gyuri orrávére. A fiú most kiszaladt az utcára, hogy segítséget hívjon. Három törzstisztet látott a kapu előtt, csendesen és közömbösen szivarozgatva sétáltak a templom felé.

— Tiszt urak, kérem, jöjjenek hamar — kiáltott Gyuri —, a katonák odabenn nőket kínoznak.

A tiszték azonban nem vettek róla tudomást, hanem nyugodtan tovább mentek. A gyerek ekkor kiterjesztett karokkal állotta el útjokat.

— Kérem, a katonák nőket kínoznak!

— Takarodjál kölyök — morogta kedvetlenül az egyik tiszt.

Gyurinak a fejébe szállott a forró vére. Ez az a pillanat, mikor a gyerek a földre vágja magát, ordít és toporzékol, és nem bánja

akármi lesz is. Csakhogy Gyuri nem vágta magát a földre, hanem rikácsoló hangon kiáltotta:

— Én nem vagyok kölyök, hanem nemzetőr vagyok. Én ott voltam Fehértemplomnál és megsebesültem, mikor önök futottak... Ön is futott, Mayerhoffer ezredes úr, a szürke lován... Mi pedig kergettük; én a dobommal; mert én vagyok a harmadik kompánia dobosa...

Nem tudott tovább beszélni, a sírás elfojtotta hangját. Fuldokolva visszaszaladt megint a házba, az asszonyokhoz. Odaberrn már szörnyű dülást műveltek a martalócok. A vörösköpenyeges szerezsán a fejébe vette, hogy ő mint gazdag ember fog innen elmenni, és Grafné konok hallgatása mérhetetlenül felbőszítette. Úgy érezte, hogy ez az asszony megfosztja őt jogos tulajdonától. Hogy megszólaltassa az asszonyt, mindent dirib-darabra tört, amit nem akart elvinni. A berakott bútorokat, az altwien porcelánt, a családi képeket, három nemzetség munkásságának gyümölcsseit, a polgári jómód kevély szimbólumait. Még a velencei csillárokat is letépte a mennyezetről. Grafné csak akkor szisszent föl, mikor szekretárjának titkos fiókjából kiszórta megboldogult urának emléktárgyait.

A többiek azalatt lepedőkbe kötözgették a zsákmányukat, és óriási batyukat hordtak ki a kapu alá. A szerezsán azonban még mindig az ezüstöt kereste. A törpével ketten csákányokat találtak a kamrában, azokat levitték a pincébe, és ahol üresen kongott a fal, ott bontani kezdtek. Három-négy lyukat vájtak már dühös buzgalmukban, de semmit sem találtak. Grafné, akit arra kényszerítettek, hogy világítson nekik, egy megvető, gúnyos mosolyt harapott el...

Végre-végre letelt a három óra! Künn megszólaltak a trombiták, a martalócok a hátukra kapták batyuikat, és az óriási teher alatt tántorogva, elhagyták a házat. Csak azok odalenn a pincében nem láttak és nem hallottak semmit, hanem a fáradtságtól lihegve tovább dolgoztak...

Hoffer Gyuri kiszaladt az utcára. A három katonatiszt, akivel az imént összetűzött, megint arra sétált.

— Most is szabad még rabolni? — kérdezte sötét és kihívó arccal.

Az egyik tiszt megállott.

— Nem szabad — mondta. — Aki a trombitajel után fosztogat, azt főbelövik.

— Akkor tessék főbelövetni azokat, akik nálunk a pincét ássák!

A tiszt magához intette az őrjáratot, amely döngő léptekkel masírozott az utca túlsó során, és maga vezette a cserepárokat Grafné házába.

Odalenn a pincében szikrát vetett a kő a csákányütések alatt. Grafné most már nem mosolygott többet — a lámpa a kezében remegett —, a rablók ezúttal jó nyomon voltak...

Egy kő hullott ki a falból, halk csörrenés hallatszott. A szerezsán belenyúlt a lyukba, és egy nehéz ezüstkannát húzott ki be-

lőle. Hirtelen kikapta az asszony kezéből a lámpát. Hideg ezüst és meleg arany fénye csillant meg az üregben. Megvolt a kincs! A szerezсэн keresztet vetett magára, a törpe pedig remegni és ficánkodni kezdett túl nagy boldogságában...

Ekkor egy éles kommandóhang szólalt meg a hordók közt.

— Halt! Ki az udvarra!

A szerezсэн csodálkozva fordult meg. Egy törzstiszt állott előtte, kivont karddal a kezében. A pincegádort fehérkabátos katonák lepték el. Az engedelmességhez szokott szerezсэн kiegyenesedett, szalutált, majd szó nélkül fölment az udvarra.

— Oda a falhoz! — kommandírozta a tiszt.

A martalóc most kezdte csak érteni, hogy miről van szó. Valamit hebegett, hogy ő nem tudta, ő nem hallotta...

— Fogd be a szádat! — rivallt rá a tiszt. Azzal az őjráthoz fordult. — Gyorsan!

Hat puskacső fordult a vörösköpenyeges óriás felé. Ennek zord arcán most egyszerre valami különös, lágy vonás jelent meg. Olyan volt, mint egy nagy fiú, aki sírni szeretne, ha nem szégyelné magát.

— Jaj, ne bántsák ezt a szegény embert! — kiáltotta Grafné.

De a lövések eldördültek, és a vörösköpenyeges lezuhant a fal mellé, oda, ahol nyáron a Grafné porcsinrózsái nyílnak.

A tiszt hüvelyébe csapta kardját, hűvösen szalutált, és nyugodt léptekkel elment. Az arcán látszott, hogy ő most egy igazságos és férfias tett emlékét viszi magával. Ezzel a tetteivel megszabadult a kellemetlen és lealázó érzéstől, amely a fosztogatás elrendelése óta üldözte.